

आमची श्रद्धारथाने

* * * * *

रोहिणी गोडबोले, १०-क

तो प्रसंग माझ्या हृदयावर कोरलेला आहे. मराठी दुसरीच्या वर्गात वाई मुळीना हिरकणीची गोष्ट सांगत होत्या. 'हिरकणीने कडधावरून उडी टाकली' हे वाक्य वाईनी उच्चारले मात्र—अन् सान्या मुळीचे चेहरे एकदम गोरेमोरे झाले.

परवा माझ्या छोट्या बहिणीनेदेखील हेच मला सांगितले. शाढेतून घरी येताच ती मला म्हणते कशी, "रोहिणीताई, हिरकणीची—हिरकणीची गोष्ट किती दुःखाची आहे नाही ?"

ते तिचे बोलणे ऐकून यी त्या गोष्टीवर विचार करू लागले अन् त्या वेळी फक्त दुःखाच्या वाटलेल्या त्या गोष्टीतील हिरकणीच्या जागी आईच दिसू लागली. वाटू लागले या बालमनानादेखील ही गोष्ट इतकी रदू येण्यासारखी वाटते याचे रहस्य क्षात आहे ? आईवरभ्या श्रद्धेत ! आईवरभ्या अपार श्रद्धेमुळे त्यांना ती गोष्ट एवढी हृदयस्पर्शी वाटते.

मुळांसाठी अपार खस्ता खाते ती माता ! आणि म्हणूनच अनादि कालापासून माता ही तिच्या मुळांचे श्रद्धास्थान बनली आहे व जगाच्या अंतापयंत श्रद्धास्थानच राहील. माता निःसंशय मुळांच्या मनांत श्रद्धा उत्पन्न करू शकते. आईवरच असलेल्या श्रद्धेच्या बळावर जांजं बॉशिरटनने भर नदीत उडी टाकली. आज स्वतः दिवसभर नोकरी कळून, घर-काम संभाळून, परत रात्रभर तापाने फणफणणाऱ्या मुळीची शुश्रूषा करणारी आई मुळांचे श्रद्धास्थान होऊ शकत नाही असे कोण म्हणेल ? न मातुः परदेवतम् ।

तीच गोष्ट पित्याची. आजच्या या घावपळीच्या युगात पिता-पुत्रांची ८-८ दिवसात भेटही होत नसेल; परंतु पित्याची आदर्शं वागणूक मुलाच्या मनात खात्रीने श्रद्धा निर्माण करू शकते. पाच मंलां-वरून शामसाठी खरवस घेऊन येणाऱ्या शामच्या वडिलांबदूल शामच्या मनात श्रद्धा निर्माण होऊन त्यांच्यासाठी तो आपले सर्वस्व अपार्याला तयार होतो यात नवल ते काय ! ते वडील हेच त्याचे श्रद्धास्थान बनते.

पण माझ्या मंत्रिणी विचारतील "श्रद्धास्थान" श्रद्धास्थान म्हणजे आहे तरी काय ? जिये शंकेला स्थान उरत नाही ते श्रद्धास्थान ! ज्या व्यक्ती स्वप्नातही आपले अहित चितणार नाहीत याची खात्री बाळगून त्यांच्यासाठी आपण आपले सर्वस्व अपार्याला तयार होतो, त्या व्यक्ती म्हणजे श्रद्धास्थान !

आमची ही श्रद्धास्थाने तरी कोणती ? आमची भारतीय संस्कृती सांगते त्याप्रमाणे, 'मातृदेवो भव' 'पितृदेवो भव' पण जे मातापित्यांच्या श्रद्धास्थानापासून वंचित झाले आहेत त्यांनी ही श्रद्धा कुठे शोषायची ? का त्यांच्या जीवनात श्रद्धेला स्थानच नाही ? पण असे असून तरी कसे चालेल ? श्रद्धा ही मानवाच्या जीवनातील फार मोठी शक्ती आहे. श्रद्धेविना त्याच्या जीवनात फार मोठी पोकळी निर्माण होईल. मग काय करायचे त्यांनी ?

याही प्रश्नाला भारतीय संस्कृतीच आम्हाला उत्तर देते. ती सांगते 'आचार्यदेवो भव' । राष्ट्रदेवो

भव'। ती माता व पिता यांच्या खालोखाल गुरुला स्थान देते. गुरुजनांवरील अपार श्रद्धेमुळे शिष्य गुरुला काय वाटेल ती गुरुदक्षिणा देण्यास तयार होत. मग ती गुरुदक्षिणा म्हणजे स्वतःचा अंगठा असो किंवा गुरुंचा मृत पुत्र असो वा चौदा लक्ष सुवर्णमुद्रिका असोत! अशी ही गुरुंची परंपरा आजच्या शिक्षणपद्धतीमुळे कदाचित ते नाते तसे राहिले नसेल; पण आजहि विद्यार्थ्यांसाठी जिवाचे रान करणारे शिक्षक व शिक्षिका आमचे श्रद्धास्थान आहे.

राष्ट्रनिष्ठा! तिच्यासाठी तर अनेक विद्यार्थ्यांनी म.गांधीजींच्या आवाहनाला साद देऊन शाळा सोडल्या आणि शिरीषकुमारने छातीवर गोळधा झेलल्या! गेल्याच वर्षी आमच्या जवानांनी राष्ट्रनिष्ठेच्या जोरावर अनुन्या साधनांनिशी पाकिस्तानच्या सैनिकांना धूळ चारली!

जी संस्कृती आम्हाला ही श्रद्धास्थाने सांगते तिचा प्रमुख आधार धर्म! हा धर्म आणि त्यासाठी बलिदान करणारे धर्मसंरक्षकही आमचे श्रद्धास्थान आहे. शरिराचे तुकडे तुकडे झाले तरी मुस्लिम धर्म स्वीकारणार नाही, असे म्हणणारे संभाजी महाराज, वयाच्या अवघ्या १० व्या वर्षी धर्मसाठी स्वतःला भितीत चिणून घेणारे गुरु गोविंदसिंगांचे पुत्र! हे सारे धर्मसंरक्षक आमच्या मनात फार मोठे स्थान मिळवितात.

धर्मांचे प्रमुख अधिष्ठान म्हणजे परमेश्वर. त्यावरचीही श्रद्धा बत्यंत बलशाली आहे. पण आज मात्र तिला अंधश्रद्धेचे स्वरूप देण्यात आले आहे. श्रद्धेचे इंग्लिशमध्ये भाषांतर काय तर म्हणे Blind Faith! पण श्रद्धेचा खरा अर्थ शंकराचार्य सांगतात त्याप्रमाणे असाच आहे, की ज्या गोप्तीवर-तुम्ही ती गोष्ट तावूनसुलाखून घेऊन-निष्ठा ठेवता ती निष्ठा म्हणजे श्रद्धा. आणि अशा या श्रद्धेच्या वावतीत

परमेश्वरही म्हणतात, “श्रद्धाना मतपरमा भक्ताः ते अतीव मे प्रियाः।”

जी साहसे मानवाच्या शूर, वीर, धीर प्रवृत्तीचे प्रतीक आहेत अशी साहसेही आमचे श्रद्धास्थानच आहे. अशा अनेक घटना, की ज्यामध्ये मानवी गुणांचा आविष्कार झाला आहे त्या घटनाही आमचे श्रद्धास्थानच !

सभागृह तुडुंब भरले होते. सारीकडून कुचेष्टेचे सूर कानी येत होते. अशा वेळी एक संन्याशी एका पराभूत धर्माची महती सांगण्यासाठी व्यासपीठावर उभा होता. चेहून्यावरून तेज ओसंडत होते आणि वाणीतून वाहेर पडलेल्या ‘My American Brothers and Sisters’ या शब्दांनी त्याने साच्या सभेलाच काय- जगाला जिकले! राष्ट्र, धर्म अन् त्याचे सद्गुह यांच्यावरील श्रद्धेच्या बळावर! अन् आज स्वतःच आमचे श्रद्धास्थान वनला आहे. कोण होता तो संन्याशी. तो संन्याशी म्हणजे स्वामी विवेकानंद महाराज !

त्याचप्रमाणे पूर्वजांच्या चुका सांगून इशारा देणारा स्फूर्तिदायी इतिहासही आमचे श्रद्धास्थान आहे. त्या तेजस्वी इतिहासाचे मूक साक्षीदारही आमच्या मनात श्रद्धा निर्माण करतात. नुसती ऐतिहांसिक स्थळेच नव्हे, तर त्या ज्वलंत इतिहासाचे समर्य भाषेतील वर्णनही आमच्या गनावर खूप मोठा परिणाम करून जाते. १८५७ सारखी क्रांतियुद्धाची स्तोत्रे आम्हाला तेजस्विता आणि स्वातंत्र्यप्रीती शिकवितात.

विद्यार्थ्यांची कर्तव्ये मुद्देसूद रीतीने सांगणारे दुसरे अनेक निवंध आहेत. परंतु विद्यार्थ्यांस आवश्यक असणारे गुण सांगणाऱ्या लिखाणपेक्षा ते गुण आचरणात आल्यावर काय होते हे सांगणारी चरित्रे आम्हाला आदरणीय वाटतात.

१२२ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ बालिकादर्श

आमची संस्कृती, परंपरा यांचे प्रतीक राष्ट्रधवज! या राष्ट्रधवजाला सतत फडफडत ठेवणे हेच आमचे कर्तव्य! तो आम्हाला आमच्या नीतिमूल्यांची जपणूक करावयास सांगतो.

योडक्यात काय— या विश्वात जे जे ‘सत्यं, शिवं, सुंदरम्’ आहे ते ते आमचे श्रद्धास्थानं आहे. शांती-साठी प्रयत्न करणारी यूनो, लोकमताला वाव देणारी लोकशाही ही सारी आमची श्रद्धास्थानेच आहेत. बोरकरांच्याच भाषेत सांगावयाचे तर ‘दिव्यत्वाची जेथ प्रचीति तेथे कर माझे जुळती!’

पण आज मात्र या श्रद्धास्थानांची ओज राखली जात नाही. आज राष्ट्रधवजाचा लिलाव होतो आहे.

पवित्र धर्माची चाड कोणालाच नाही. सांव्या पवित्र नात्यांचे पाविश्यच नष्ट झाले आहे. ऐतिहासिक वास्तूंचा आज अपमान होतो आहे. कुचेष्टेची छिक्की श्रद्धामूर्तीचे भंजन करीत आहे. विद्यार्थ्यांत बळावत चाललेल्या अश्रद्ध प्रवृत्तीबद्दल प्रधानांना चिता व्यक्त करावी लागत आहे. जर हे असेच चालू राहिले तर? ...तर आमच्यामधील श्रद्धाच नष्ट होईल अन् श्रद्धेविना माणूस म्हणजे पशु! पण आम्हाला पशु व्हायचे नाही. माणूसच रहायचे आहे व जर आम्हाला माणूसन रहायचे असेल, तर या श्रद्धास्थानांची जपणूक करणे हेच आमचे कर्तव्य!